

Судова влада помісного собору Київської митрополії на прикладі Київського собору 1628 року

протоієрей Володимир Вакін

На початку XVII століття для боротьби з руйнівними наслідками уніатства, була необхідна уся повнота засобів для повноцінного відродження церковного устрою Київської митрополії. У протистоянні з Римо-Католицькою Церквою на порядку денного стояли не тільки проблеми адміністративного управління та церковного верховенства, але й питання віронавчальні, що входять в площину догматичного виміру буття Церкви. У 30-ті роки XVII ст. активною та дієвою позицією у церковному житті відзначався архієпископ Полоцький Мелетій (Смотрицький). Для глибшого вивчення актуальних богословських диспутів зазначеного періоду ним була звершена подорож до Вселенського патріарху та інших Східних предстоятелів древніх автокефальних Церков. Після повернення додому Мелетій (Смотрицький) вдався у іншу крайність та щиро почав вірити, що усі проблеми можна буде вирішити вступивши в унії з Римом. Дану позицію він виклав у своєму відомому творі «Апологія», де за допомогою богословських конструкцій аргументував вигоди від повного підпорядкування Римському престолу. Для Київської митрополії така позиція високого ієрарха стала справжнім викликом. Митрополитом Київським Іовом (Борецьким) було вирішено скликати помісних собор з усіх архієреїв, ченців, пресвітерів та впливових мирян, що соборним голосом вирішити визрівшу проблему. Таким чином, в історії нашої Української Православної Церкви з'явився помісний собор, що у повній мірі зреалізував свою судову владу у питаннях догматів та православного вчення. Окрім процесуального судочинства та винесення вироку, ми ще отримали зафіксований надзвичайно цікавий прецедент – звершення під час божественної Літургії «чину» анафематствування засудженого богословського твору за особистої участі самого автора. Діяльність Київського собору 1628 року досягла своєї мети – Київська митрополія в усій повноті лишилася вірна православ'ю, проте персональна доля Мелетія (Смотрицького) спочатку завела його в унію, а потім у історичне забуття.

Ключові слова: собор, вище управління, св. Іов (Борецький), Мелетій (Смотрицький), церковний суд, Київська митрополія.

Передумови скликання помісного собору в Києві у 1628 році мають багату передісторію та ґрунтовне історичне тло. Відновлена православна вища ієрархія Київської митрополії на чолі з митрополитом Іовом (Борецьким) ще досі не отримала офіційне визнання з боку державної влади. Польська влада безперестанно чинила тиск на православ'я й незмінно симпатизувала унії, переслідуючи через релігію національні інтереси та прагнучи знищити українську ідентичність. Спектр засобів для досягнення поставленої мети був найрізноманітніший – від улесливих обіцянок до найсуворіших радикальних дій. Однак, найважчі випробування наступали, коли прихильники унії з'являлися в самому середовищі православних архієпископів.

Першопочаткова мета скликання та кінцевий результат Київського собору 1628 року, такі ж неоднозначні і неочікувані як й доля основного персонажу – архієпископа Полоцького Мелетія (Смотрицького).

Мета дослідження на основі Київського собору 1628 року показати як за допомогою вищого органу управління Київської митрополії Православній Церкві вдалося уникнути нової внутрішньої кризи, джерелом якої виступив один із найосвіченіших та дієвих тогочасних православних ієрархів архієпископ Мілетій (Смотрицький) із створеним ним проунійним трактатом «Апологія подорожі до країн Східних».

Діяльність Київського собору 1628 року з точки зору інституційної реалізації судової влади вищого органу управління в Київській митрополії та канонічний аналіз процесу судочинства та прийняття соборного вироку в українській науці розглядається вперше. Відтак, відсутня належна кількість публікацій, що досліджують дану проблематику у зазначеному контексті. Під різним науковим дискурсом Київський собор 1628 року згадується у працях вітчизняних дослідників проф. І. Власовського, проф. О. Лотоцького та проф. М. Грушевський [2; 5; 6]. Не оминули своєю увагою даний собор відомі церковні історики митр. Макарій (Булгаков) та проф. С. Голубєв [1; 7]. Багатий дослідницький матеріал для прийдешніх дослідників лишає достатньо велика кількість гарно збережених першоджерел [3; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14].

Порядок денний помісного собору Київської митрополії 1628 року був закладений та в основних рисах окреслений на попередньому Київському соборі 1627 року, що відбувся у Києві на свято Різдва Пресвятої Богородиці. На даному соборі були доручено архієпископу Полоцькому Мелетію (Смотрицькому) підготувати складений ним

Катехізису на розгляд чергового помісного собору Київської митрополії для затвердження та впровадження до використання. Про це сам Мелетій писав наступне:

«Минулого року 1627 назначений був нам, єпископам, собор на Різдво Богородиці в Києві. Коли я з обов'язку достоїнства свого туди з'явився, ті, котрим там головування належало, а саме його милості отець Іов Борецький (інші єпископи на той собор не прибули) і теперішній його милості отець архімандрит Печерський, тоді ще чоловік світський, належно просили мене аби я свій катехізис, з котрим їздив до Східних країв для цензури і коректури його (хоча цього там не досягнув), подав під цензуру церковників нашого руського народу, щоб потім негайно після друку впровадити його до використання у Церкві Руській»¹.

На запропоновану пропозицію собору архієпископ Мелетій відповів згодою, лише просив дозволу також видати «Консидерації» шести різниць, що існують між Церквою й Західною. Зазначений богословський трактат мав би полегшити сприйняття та розуміння самого Катехізису.

Завершивши запланований богословський твір, Мелетій (Смотрицький) попросив своїх співбратів архієреїв розглянути його ще до помісного собору Київської митрополії. З цією метою православні ієрархи з'їхалися до Городка, що на Волині у наступному складі: сам митрополит Київський Іов, архієпископ Полоцький Мелетій, єпископ Луцький Ісаакій (Борисович), єпископ Холмський Паїсій (Іполітович), а також Петро (Могила), будучи вже архімандритом Києво-Печерським. Враховуючи поважний склад учасників, деякі дослідники навіть називають дане зібрання собором². Митр. Макарій (Булгаков), будучи в сані і маючи глибинне розуміння церковного устрою, ідентифікує дане зібрання більше як з'їзд³. Якщо спроектувати зазначене зібрання архієреїв до сучасних органів вищого управління згідно з діючим Статутом Української Православної Церкви Київського Патріархату, то це було

¹ Протестація Мелетія Смотрицького противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т.1 – с. 323

² Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К., 1998. Т. 2. – с. 150; Лотоцький О., проф. Українські джерела церковного права. – Варшава, 1931. – с.121

³ Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М., 1996. Т. 6. – с. 447

б або засідання Священного Синоду, або Архієрейський собор⁴. За своїм смисловим навантаженням та канонічними повноваженнями обидві інституції передують помісному собору та ухвалюють відповідні рішення. Відтак, для нас є цінним той факт, що у XVII столітті відновлена православна ієрархія Київської митрополії на чолі з митрополитом Іовом (Борецьким) мали чітку церковну свідомість у сфері вищого церковного управління у повній відповідності до зводу канонічного корпусу Православної Церкви.

Запропоновані Мелетієм (Смотрицьким) на розгляд вищої ієрархії Київської митрополії питання відмінностей між Православною та Римо-Католицькою Церквою були виражені у наступних положеннях: про сходження Святого Духа і від Сина; про примат папи; про повне блаженство душ праведників відразу після смерті; про чистилище; про опрісноки та про причастя мирян Тіла та Крові Христової. На думку Смотрицького дані питання не є визначальними у стосунках між православними та католиками, тому не можуть стояти на заваді майбутньому об'єднанню чи приєднанню. Свою позицію архієпископ аргументує дуже просто – перші три пункти Східна Церква приймала й до патр. Фотія, а три наступні не були ніколи засудженні⁵.

Учасники «архієрейського собору» з цього приводу не прийняли жодних резолюцій, а вирішили всі питання розглянути на наступному помісному соборі у Києві. Виглядає достатньо дивно, чому архієреї не піддали жорсткій критиці проунійну позицію Мелетія (Смотрицького), що могло би попередити подальший розвиток подій. Враховуючи той факт, що основні відомості про архієрейське зібрання в Городку ми маємо від праць самого Смотрицького, який на той час вже остаточно перейшов в унію⁶. Можна припустити, що доповідь архієпископа Мелетія проходила достатньо в оптичних формулюваннях своїх тверджень на те чи інше питання. Таким чином,

⁴ Статут про управління Української Православної Церкви Київського Патріархату. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cerkva.info/pages/statut>

⁵ Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. — М., 1996. Т. 6. – с. 447

⁶ Письмо Мелетія Смотрицького кь Волинскому чашнику Лаврентію Древенскому съ известієм о Киевскомъ соборе 1628 г. И оправданіями по поводу своей измены православію // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1 – С. 317-332; Протестація Мелетія Смотрицького противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августе 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т.1 – С. 323-351

кожен лишився при своїх переконаннях і тільки сам Київський собор 1628 року показав кардинальну зміну світоглядних позицій ще недавнього ревнителя православ'я. Підтвердженням запропонованого припущення може слугувати цитати у «Протестації проти Київського собору 1628 року» самого Мелетія (Смотрицького):

«А коли настав час собору, поїхав я туди, будучи тієї думки, що як було між нами ухвалено в Городку, так все буде і відбуватися, навіть і не мислячи про яку-небудь зміну в тому намірі згаданих осіб»⁷.

На завершення з'їзду у Городці було постановлено, що митрополит Іов (Борецький) видасть грамоту про скликання собору, а архієпископ Мелетій (Смотрицький) напише проект з описом богословських питань, які необхідно буде розглянути майбутньому соборі.

Митрополит Київський Іов видав свою грамоту 26 травня 1628 року, в якій зазначив:

«А до цього часу за всі ці роки ніколи разом, хоч і багато разів від нас було запрошення для зібрання заради святого благочестя, не тільки зі всіх країв митрополії, але й з усіма представниками єпископського достоїнства та церковних братств, не змогли в усій повноті зібратися. Для чого на цей щасливий восьмий рік здалося Духові святому і нам зі всіма браттями єпископами, архімандритами і іншим духовенством місяця серпня 15 дня празник, зі всіх побожних вищих духовних чинів і світський панів шляхти, з братств і на місцях обраних людей, яких ви на власний розсуд визначите, до Києва запрошуємо»⁸.

Зі свого боку, у період від Великодня до П'ятидесятниці, архієпископ Полоцький Мелетій написав достатньо розлогу працю, якій дав спеціальну назву – «Апологія подорожі до Східних країв».

⁷ Протестация Мелетия Смотрицкаго противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т.1 – с. 327

⁸ Приглашение отъ Митполита Иова Борецкаго православнымъ жителямъ Западной Россіи прислать своихъ выборныхъ въ Киевъ къ празднику Успенія Божіей Матери, для совещанія о делахъ Православной Западно-Русской Церкви. 1628 г. Мая 26 // Археографическій сборникъ документовъ относящихся къ исторіи Северозападной Руси издаваемый при управленіи Вилинскаго учебнаго округа. – Вильна, 1867. - Т. II. – с. 39

Цей твір разом із супроводженими листами він спочатку відіслав митрополиту Іову (Борецькому) та архімандриту Петру (Могилі). Не отримавши жодної відповіді, архієпископ Мелетій перекладає дану працю на польську мову та видає її у Львові.

«Те, що твоя велебність й інші браття мені наказати зволили написати в не чуттєвості сплячому народові нашому, посилаю написане твоїй велебності, не мігши тут надрукувати, і сподіваюсь, що на двох верстатах це за три тижні може бути видрукуване і пущене в народ: аби кожен з нас перед майбутнім, дай Боже, собором міг ясно побачити, чим ми всім народом хворіємо і як з тої хвороби можна вилікуватись»⁹.

В «Апології» Мелетій (Смотрицький) з великим здивуванням для всього православного люду стверджує, що Київська митрополія має значні відхилення від чистоти віри саме в догматичній площині. Наводячи для прикладу творів новітньої доби Стефана Зизанія «Катехізис», Христофора Філатета «Апокризис», Теоф. Ортолога «Тренос» (свій власний – авт.), Мелетій стверджує про існування єресей по всій Київській митрополії на рівні Арія, Савелія, Євномія, Несторія і Євтихія. Далі Мелетій повідомлення, що з саме з цієї причини він звершив свою подорож до Вселенського патріарха Кирила Лукаріса, на Святу землю та інші місця Сходу. Проте замість дієвих ліків, він зустрів і там спотворення віри та панування протестантського духу під впливом вчення кальвіністів. Єдиним виходом із критичної ситуації Смотрицький вбачав в унії з Римом через адміністративне підкорення папі. Своє бачення він мотивував благородною та величною місією відновлення єдності між Сходом та Заходом у єдиній Церкві. І на останок добавляв, що від цього буде і видима користь зміни правового статусу в польській державі, особливо для шляхтичів:

«Бачили очі наші раніше в вітчизні нашій на преславних сенаторів, каштелянів і воєвод з народу і віри нашої. А тепер таких з народу і віри нашої не бачимо ні одного. Не тільки на таких високих місцях при боці королівським, але й на нижчих достоїн-

⁹ Протестація Мелетія Смотрицького противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т.1 – с. 325

ствах і рідко кого з одновірців своїх бачимо, хіба щось з давніших хтось залишився.

Що ж то за причина такого пониження і віддалення вашого? Чи ви не так вірно і не так працююито служите милій вітчизні, як вірно і працююито служили ваші предки? Чи, може, король його милість, помазанець Божий і пан наш милостивий, забуває вас своїм оком ласкавим і вірних заслуг ваших предків і ваших власних пам'ятати не хоче?..

Поглянь сам в причину і поміркуй, преславний стане шляхетський, тими Зизаніями з Філалетами, Ортологами, кліриками та їм подібними спотвореннями нашими руськими зведений, чи не зійшов ти з правдивої дороги віри нашої, даної вам і вашим предкам зі Сходу самим Господом Богом? Чи не пішли ви служити іншим богам, котрих не знаєте, себто чи не прийняли ви тих богохульств, блудів і ересей, котрих не знали предки ваші і ви самі ще так недавно, а посіяли їх у нас ті нові наші теологи і підкинули народові нашому чужих богів? Самі поміркуйте. Коли погоджується з цим, що я кажу, то причина вашого пониження вже явна. Коли не погоджується, шукайте самі іншої причини. З мене досить мого спостереження...

Слідуйте за моєю порадою, чи подумайте щось краще – тільки робіть щось для спасіння душ ваших! Просіть Божого помазаника короля пана свого милостивого, аби дозволив скликати собор, і дасть Бог – скоро вже будемо в однім домі, що тепер, надвоє розділений, на собі носимо»¹⁰.

Київський собор 1628 року розпочав свої засідання 13 серпня у Києво-Печерській Лаврі. Як і передбачав св. Іов (Борецький) помісний собор в Києві виявився дійсно достатньо чисельним та таким, що представляв усю повноту Київської митрополії. Окрім самого предстоятеля Київської митрополії Іова (Борецького) були ще присутні наступні архієреї: архієпископ Смоленський та Чернігівський Ісає (Копинський), Єпископ Луцький та Острозький Ісаак (Борисович), єпископ Холмський і Белзький Паїсій (Іполітович) та єпископ

¹⁰ Meletij Smotrzyskiy. Apologia peregrinathey do Kraiow Wschodnych... – Lwow[^] w Drukarni Jana Szeligi, Typographa, R. B., 1628. – S. 125-127

Страгонський Аврамій. Делегацію від чернецтва представляли архімандрити та ігумени найбільш відомих монастирів митрополії, серед яких: св. Петро (Могила), великий архімандрит святої великої чудотворної Лаври Печерської Київської, о. Варлаам, архімандрит Кронський і намісник митрополії Київської, прот монастирів князівства Литовського, о. Йосиф (Бобрикович), намісник і ректор монастиря братського Віленського, о. Комментарій, ігумен монастиря Межигірського, о. Тарасій (Земка), ігумен монастиря Богоявленського Київського, о. Гедеон, ігумен Мінського монастиря свв. Апостолів Петра і Павла, св. Іов (Залізо), ігумен Почаївський, о. Кирил, ігумен Любартовський, прот монастирів воєводства Київського, Волинського і Брацлавського та інші. Серед духовенства можна виділити наступних: о. Климент, протопоп Київський зі всією капітулою Київською, о. Андрій Мужилівський, протопоп князівства Слуцького і Копильського зі всією капітулою церкви соборної Слуцької, о. Іван Бережанський, протопоп Острозький, о. Лаврентій Зизаній, протопоп Корецький, о. Феодор Леонтієвич, протопоп Дубенський та інші. А також велика кількість представників від братств, шляхти та інших світських ревнителів православ'я¹¹.

Основним предметом Київського собору став розгляд праці архієпископа Мелетія (Смотрицького) «Апологія подорожі Східними країнами». Проте собором даний твір розглядався далеко не з тією метою, яку перед собою ставив Мелетій (Смотрицький). Твір «Апологія» Київським собору був переведений із розряду проекту майбутньої резолюції собору в об'єкт судового розгляду.

Помісний собор як орган вищого управління Київської митрополії мав своєю компетенцією давати оцінку богословським твердженням та працям на відповідність чистоти віри православних догм: ...

«Коли ж буде собор про предмети канонічні та євангельські, тоді, зібравшись, єпископи повинні старанно опікуватися і дбати про збереження божественних і животворчих заповідей Божих. Бо: «хто додержує їх, тому нагорода велика» (Пс. 18, 12); адже:

¹¹ Современная боршюра о Киевском соборе, бывшемъ въ августе 1628 г. АППОЛЛЕІА // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1 – С. 312-313

«Заповідь є світильник, і наставляння – світло, і розсудливі повчання – шлях до життя» (Притч. 6, 23)» (VII Вс. 6).

Для дослідження твору архієпископа Полоцького Мелетія (Смотрицького) «Апологію» на достовірність православному вченню була створена комісія у складі протопів Слуцького Андрія Мужилівського і Корецького Лаврентія Зизанія. Учасникам собору комісія представила акт дослідження праці Мелетія (Смотрицького) в якому визначили 105 пунктів обвинувачення у відступленні від православної віри та Переданню Церкви. Митрополит Іов (Борецький) від імені всього єпископату заявив, що архієреї цілком поділяють пункти обвинувачування, подібна ж заява від всього пресвітерства послідувала від протопопа Лаврентія Зизанія.

Слід відзначити розсудливу позицію учасників собору, які засудили виключно твір Металів (Смотрицького), але не самого автора. На той час архієпископ зупинився у Михайлівському Золотоверхому монастирі Києва і до нього була надіслана делегація від собору. Про це сам Мелетій (Смотрицького) пише наступне:

«Тут намісник і браття прийняли мене в церкві як архієрея. Потім за півгодини приїхали до мене послані з того собору, що відбувався в Печерському монастирі, чотири пресвітери — ці вітали мене не як архієрея: руки мені не цілували. Один з них, отець протопоп Слуцький, мав до мене промову, котра зводилася до наступного: "Питається тебе через нас собор, чи ти стоїш при тій своїй «Апології», котру видав, чи ні?»». Я, відповідаючи, сказав: "От іду на собор і там про себе і свою «Апологію» сам доповім"». Говорить: «Ти наперед маєш дати відповідь, про що тебе питаємо, і тоді або будеш допущений до собору, або ні»¹².

До цього моменту процесуальні процедури судочинства Київського собору відбувалися у повній відповідності до чинних норм церковного права, проте відмова собору дати можливість висловитись самому архієпископу Мелетію (Смотрицькому) викликає подив та йде в розріз канонічними постановами:

¹² Протестація Мелетія Смотрицького противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1. – с. 328

«Якщо єпископ людьми достойними довіри звинувачується у чомусь, обов'язково сам повинен бути покликаний єпископами; і якщо з'явиться і зізнається, або викритий буде, нехай визнається єпїтимія. Якщо ж бувши покликаним, не послухається, нехай буде покликаний вдруге через посланих до нього двох єпископів. Якщо ж і тоді не послухає, нехай буде покликаний втретє, через посланих до нього двох єпископів. Якщо ж і цього не поважаючи, знову не з'явиться, Собор на власний розсуд нехай прийме про нього рішення, аби не думав мати вигоду, уникаючи суду» (Апост. 74).

Про це ж говориться і 28 постанові Карфагенського собору.

Спочатку Смотрицький не бажав відмовлятися від написаної ним праці, але коли незадоволення серед православних таким рішенням архієпископа досягло свого апогею, так що вони почали вимагати піддати анафемі самого архієпископа, тоді архієпископ Мелетій написав другого листа до митрополита Іова, в якому заявив, що прагне померти в тій самій Східній Церкві, що і народився, просить не карати його вище міри його вини і висловлює бажання вирішити справ на соборі:

«Преосвященний мій Господарю! Сподіваюся я звикло спілкуватися устами до уст з преосвященством твоїм і з іншою улюбленою о Христі братією в справах церковних радитися, а не через третій осіб. Для чого в край цей на призначений від преосвященства твого час прибув ... і що окрім тієї Церкви, де народжений Христом померти ніде не бажав і не бажаю, і певний, що по ласці Бога мого, Східна Свята Церква погребальними пеленами мене покриє, яка і з води і Духа мене народила»¹³.

Після отримання зазначеного листа від Смотрицького до Михайлівського Золотоверхого собору поїхав сам митрополит Іов (Борецький) разом іще з трьома владиками. Делегація в архієрейському складі запропонувала Смотрицькому угоду із трьома умовами:

«Коли хочеш бути на соборі і вважатися за свого, наперед маєш виконати ті три вимоги, ухвалені на соборі. Перше – присягти, що від того часу не будеш турбувати руської церкви ні мовою,

¹³ Современная боршюра о Киевскомъ соборе, бывшемъ въ августѣ 1628 г. АΠΠΟΛΛΕΙΑ // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1 – с. 307

ні писанням своїм, ані не відступиши від неї. Друге: того свого писання "Апології" маєш публічно відректися і прочитати з амвону на осудження всього того і на признання свого гріха те, що нами буде тобі дано. Третє: до Дерманя ти вже не вернешся, а тут зістанешся»¹⁴.

Результатом розмови високопоставленої делегації з Смотрицьким у Михайлівському Золотоверхім монастирі було погодження Мелетієм зректися з амвону своєї «Апології» і присягнути на вірність православ'ю. Проте текст зречення, що був запропонований делегацією, Смотрицький попросив власноруч переробити та переписати:

«Тому ту присланий до мене текст, очистивши з багатьох гострих і непристойних виразів, а все-таки, переписав, але не підписавши, дав його посланцеві і сам слідом за ним поїхав на все-нічну до Печерського монастиря»¹⁵.

Вже у самій Києво-Печерській Лаврі архієпископ Мелетій (Смотрицький) особисто підписав зречення свого твору та й ще й взяв безпосередню участь у «чині його анафематствування».

Дане дійство відбулось в день престольного свята Києво-Печерської Лаври у 1628 році за Божественною Літургією. Після прочитання святого Євангелія всі святителі разом із співслужачим духовенством вийшли з вівтаря на середину храму і стали на амвоні; у всіх в руках були надруковані листи «Апології» та запаленні свічки. Тоді намісник Мелетія в Свято-Духівському Віленському монастирі Йосиф Бобрикович при повній тиші прочитав акт зречення архієпископ свого твору «Апології». Прочитавши акт, о. Йосиф розірвав поданий йому друкований аркуш «Апології», кинув порване на підлогу і потоптав його ногами. Після цього архієпископ Мелетій Смотрицький ще раз усно зрікся «Апології», тоді всі присутні ієрархи, в тому числі і сам Мелетій Смотрицький, рвали, палили свічками і топтали ногами друковані аркуші «Апології»¹⁶.

¹⁴ Протестація Мелетія Смотрицького противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1. – с. 336

¹⁵ Там само. – с. 338

¹⁶ Современная боршюра о Киевскомъ соборе, бывшемъ въ августѣ 1628 г. АПОЛЛЕΙΑ // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К., 1883. Т. 1 – с. 315

Список джерел і літератури:

1. Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М.: Изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1996. Т. 6. – 797 с.
2. Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К.: Вид. УПЦ Київського Патріархату, 1998. Т. 2. – 396 с.
3. Выписка Киевского гродского суда письма архієпископа Полоцкого и проч. Мелетія Смотрицкаго Киевскому митрополиту Іову Борецкому съ оправдываніемъ себя касательно своихъ сочиненій, за которыя обвинялъ его Киевскій соборъ. 1628, августа 30 // АЮиЗР. – СПб.: въ типографіи Эдуарда Праца, 1865. Т. II. – Акты, относящіеся къ исторіи въ Южной и Западной Россіи. – 272 с.
4. Книга Правил Святых Апостолів, Вселенських і Помісних Соборів, і Святых Отців / Пер. Чокалюка С. М. – К.: Вид. Преса України, 2008. – 367 с.
5. Лотоцький О., проф. Українські джерела церковного права. – Варшава, 1931. – 318 с.
6. Михайло Грушевський. Історія української літератури. – К., 1995. – Т. 6. – 671 с.
7. Письмо Мелетія Смотрицкаго къ Волинскому чашнику Лаврентію Древенскому съ известіемъ о Киевскомъ соборе 1628 г. И оправданіями по поводу своей измены православію // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К.: Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, Михайловская ул. Собств. домъ, 1883. Т. I. – 559(1) + 576(2)
8. Письмо Мелетія Смотрицкаго къ членамъ православнаго Виленскаго братства // АЮЗР. – К.: Типографія Г. Т. Корсакъ-Новичкаго, Михайловская улица, собс. домъ, 1883. Т. VI. – Ч. I. – Акты о церковно-религіозныхъ отношеніяхъ въ Югъ-Западной Руси. – 938 с.
9. Приглашеніе отъ Митполита Іова Борецкаго православнымъ жителямъ Западной Россіи прислать своихъ выборныхъ въ Киевъ къ празднику Успенія Божіей Матери, для совещанія о делахъ Православной Западно-Русской Церкви. 1628 г. Мая 26 // Археографическій сборникъ документовъ относящихся къ исторіи Северозападной Руси издаваемый при управленіи Вилинскаго учебнаго округа. – Вильна: Печатня Губернскаго Правленія, 1867. – Т. II. – 258(1)+СІ(2)+27(3)
10. Протестація Мелетія Смотрицкаго противъ Киевскаго Собора, бывшаго въ августѣ 1628 // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К.: Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, Михайловская ул. Собств. домъ, 1883. Т. I – 559(1) + 576(2)
11. Сас П. М. Київський православний церковний собор 1628 // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2007. – 528 с.
12. Современная боршюра о Киевскомъ соборе, бывшемъ въ августѣ 1628 г. АППОЛЛЕІА // Голубевъ С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. – К.: Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, Михайловская ул. Собств. домъ, 1883. Т. I – 559(1) + 576(2)

13. Статут про управління Української Православної Церкви Київського Патріархату. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cerkva.info/pages/statut>
14. Meletiy Smotrzyskiy. Apologia peregrinatiey do Kraiow Wschodnych... – Lwow w Drukarni Jana Szeligi, Typographa, R. B., 1628. – 204.

References:

1. Bulhakov Makaryi, mytr. Ystoryia Russkoi Tserkvy: V 9 t. – M.: Yzd. Spaso-Preobrazhenskoho Valaamskoho monastyria, 1996. T. 6. – 797 s.
2. Vlasovskiy I., prof. Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy: V 4 t. – K.: Vyd. UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 1998. T. 2. – 396 s.
3. Vypyska Kievskaho hrodskaho suda pysma arkhiepyskopa Polotskaho y proch. Meletiia Smotrytskaho Kievskomu mytropolytu Iovu Boretskomu s opravdyvaniem sebia kasatelno svoikh sochynenii, za kotoryia obvynial eho Kievskii sobor. 1628, avhusta 30 // AIuyZR. – SPb.: v typohrafiy Eduarda Pratsa, 1865. T. II. – Akty, otnosiashchiesia k ystoriy v Yuzhnoi y Zapadnoi Rossiy. – 272 s.
4. Knyha Pravyl Sviatykh Apostoliv, Vselenskykh i Pomisnykh Soboriv, i Sviatykh Otsiv / Per. Chokaliuka S. M. – K.: Vyd. Presa Ukrainy, 2008. – 367 s.
5. Lototskyi O., prof. Ukrainski dzherela tserkovnoho prava. – Varshava, 1931. – 318 s.
6. Mykhailo Hrushevskiy. Istoriia ukrainiskoi literatury. – K., 1995. – T. 6. – 671 s.
7. Pysmo Meletiia Smotrytskaho k Volnskomu chashnyku Lavrentiiu Drevenskomu s yzvestiem o Kievskomъ sobore 1628 h. Y opravdaniiamy po povodu svoei yzmeny pravoslaviiu // Holubev S. Kievskii mytropolyt Petr Mohyla y eho spodyvzhnyky. – K.: Typohrafiia H. T. Korchak-Novytskaho, Mykhailovskaia ul. Sobstv. dom, 1883. T. 1 – 559(1) + 576(2)
8. Pysmo Meletiia Smotrytskaho k chlenamъ pravoslavnaho Vylenskaho bratstva // AIuZR. – K.: Typohrafiia H. T. Korsak-Novychkaho, Mykhailovskaia ulytsa, sobs. dom, 1883. T. VI. – Ch. I.: Akty o tserkovno-relyhioznykh otnosheniakh v Yuhshch-Zapadnoi Rusy. – 938 s.
9. Pryhlasenie ot Mytpolyta Iova Boretskaho pravoslavnym zhyteliam Zapadnoi Rossiy pryslat svoikh vybornykh v Kiev k prazdnyku Uspeniia Bozhiei Matery, dlia soveshchaniia o delakh Pravoslavnoi Zapadno-Russkoi Tserkvy. 1628 h. Maia 26 // Arkheohrafycheskii sbornyk dokumentov otnosiashchykhsia k ystoriy Severozapadnoi Rusy yzdavaemyi pry upravleniy Vylynskaho uchebnaho okruha. – Vylina: Pechatnia Hubernskaho Pravleniia, 1867. – T. II. – 258(1)+SI(2)+27(3)
10. Protestatsiia Meletiia Smotrytskaho protyv Kievskaho Sobora, byvshaho v avhuste 1628 // Holubev S. Kievskii mytropolytъ Petrъ Mohyla y eho spodyvzhnyky. – K.: Typohrafiia H. T. Korchak-Novytskaho, Mykhailovskaia ul. Sobstv. dom, 1883. T. 1. – 559(1) + 576(2)
11. Sas P. M. Kyivskiy pravoslavnyi tserkovnyi sobor 1628 // Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 4: Ka-Kom / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: V-vo "Naukova dumka", 2007. – 528 s.

12. Sovremennaia borshiura o Kievskom sobore, byvshem v avhuste 1628 h. ΑΠΠΟΛΛΕΙΑ // Holubev S. Kievskii mytropolyt Petr Mohyla y eho spodyzhnyky. – K. : Typohrafiia H. T. Korchak-Novytskaho, Mykhailovskaia ul. Sobstv. dom, 1883. T. 1. – 559(1) + 576(2)
13. Statut pro upravlinnia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.cerkva.info/pages/statut>
14. Meletiy Smotrzhyskiy. Apologia peregrinatiey do Kraiow Wschodnych... – Lwow w Drukarni Jana Szeligi, Typographa, R. B., 1628. – 204.